

de lloar la feina del filòleg. El seu domini de tots els temes clau del llibre setè i de Virgili, tant els relacionats amb la transmissió del text, com els que fan referència a les múltiples i possibles lectures de Virgili, com, finalment (una de les grans especialitats de Horsfall i on fa importants contribucions), tot el que té a veure amb el coneixement del poeta de la seva realitat física i cultural, li ho permet (això sí, després de molts i molts anys de feina pacient; no oblidem tampoc el missatge de Horsfall quan parlava del mètode de treball de Virgili: estem davant d'un cas paradigmàtic de «filologia in alambic-

co») i ara ja és nostra la feina per a aplicar, en les nostres lectures virgilianes futures, tot allò que ens anirà ensenyant Horsfall, gràcies a la lectura del seu llibre.

Ara que, sabeu quina és la millor notícia? No, no! No és que puguem tenir ja aquest comentari del setè de l'Eneida a la nostra disposició. És que el filòleg no s'ha cansat encara, i està ja preparant un comentari sobre l'onzè: *beati nos!*

Joan Gómez Pallarès

Universitat Autònoma de Barcelona

Joan.Gomez@uab.es

CICERÓN. 1999.

Sobre la naturaleza de los dioses. Introducción, traducción y notas de Ángel Escobar.

Madrid: Biblioteca Clásica Gredos, n. 269. 384 p. ISBN 84-249-1997-1.

No som especialistes en Ciceró, cal reconèixer-ho d'entrada. Però també cal dir que amb els anys hem après a conèixer i a valorar el bon treball filològic. I el que ara tenim entre mans ho és, i sense embuts. Ciceró sempre ha gaudit d'una important i qualificada atenció a Espanya, però cal dir que s'ha degut, sobretot, a la seva obra retòrica (tan ben estudiada per, entre d'altres, Antonio Alberte i Juan Mari Núñez). En els darrers anys, i gràcies a la bona tasca de direcció editorial (en el sentit anglosaxó del terme) de la BCG (i tampoc no podem descuidar-nos aquí, de la FBM), s'està ampliant el ventall als discursos (des de 1990) i a les obres dites «filosòfiques». Aquesta feina de conjunt, realitzada per excel·lents filòlegs espanyols, acabarà donant els seus fruits perquè permetrà divulgar, amb garanties científiques totals, allò que el mateix Ciceró pretengué en la darrera fase de la seva vida: *lato sensu*, el panorama religiós a la Roma de la primera meitat del segle I aC.

En aquest sentit, treballs exemplars com el d'Ángel Escobar ens són imprescindibles, perquè ens donen la seguretat de la feina

filològica ben feta. Els volums de la BCG solen ser garantia de bones introduccions als autors escollits, de revisió de tots els problemes importants que afecten una obra i d'ús i coneixement i difusió de tota la bibliografia significativa sobre el tema. A. Escobar és paradigmàtic: no només coneix i presenta les característiques dels textos filosòfics ciceronians de manera entenedora (recolzant-se, però, en peu de pàgina en tota l'autoritat acadèmica precedent), sinó que els compara (pocs com ell poden fer-ho!) amb els models grecs anteriors i, a ulls del lector vista, extreu contundents conclusions sobre la construcció, per part de Ciceró (un cop més!), d'una quasi nova tradició literària a Roma: la del diàleg filosòfic.

Escobar no es conforma amb això, tot i ser una tasca feixuga i difícil i, un altre cop gràcies a la seva formació, dedica aclaridors apartats a la pervivència de l'obra, fins a arribar (no podia ser menys en ell) a la tradició manuscrita i la plasmació d'aquesta en les edicions que se n'han fet, i en les traduccions. I aquí és on rau, al meu entendre, el principal valor del treball d'Escobar: la tribu filològica podria preguntar-se sobre quina

necessitat hi ha, a aquestes altures, de fer una nova traducció a l'espanyol del DND de Ciceró, quan, en aquest idioma, al segle xx, n'hi ha, pel cap baix, tres de traduccions. Doncs la resposta és ben senzilla i lliga amb el que dèiem fa un moment: abans de fer la seva traducció (excel·lent, meditada però amb un llenguatge fluid i sense defugir la complexitat terminològica nascuda del mateix esforç que Ciceró va voler i va haver de fer amb la llengua grega: cf. p. 51-55 de la introducció), Escobar ha fet una revisió exhaustiva del text llatí (i és el primer, en espanyol, que ho fa sobre la que considerem millor edició del DND, la teubneriana de Plasberg-Ax: només això ja en justificaria la traducció nova i la publicació) i, a més, ha opinat com a filòleg, oferint variants identificades (p. 66-68) de la seva edició base. I això, naturalment, afegit a la bona introducció, ens dona les millors garanties de trobar-nos davant del millor text base llatí possible ara del DND de Ciceró sobre el qual

fer una traducció acurada. Aquestes són, doncs, les característiques fonamentals que ens fan afirmar el que dèiem a l'inici de la recensió. El volum el clouen uns útils índexs de noms propis, d'autors i passatges citats i de paraules en grec. Potser pel tema del DND, un índex temàtic hauria estat també útil.

La sort que tenim els lectors de Ciceró és que, a aquest volum d'Ángel Escobar a la BCG, se n'hi acaba d'afegir un segon (BCG, n. 271, Madrid, 1999), que inclou la trilogia «Sobre la adivinación», «Sobre el destino» y «Timeo», que té exactament les mateixes virtuts que hem comentat en el primer volum i que completa, a més, d'una manera esplèndida, el panorama de les obres que Ciceró va escriure al final de la seva vida.

Joan Gómez Pallarès
Universitat Autònoma de Barcelona
Joan.Gomez@uab.es

CATUL. 1999.

Poemes. A cura d'Antoni Seva.

Barcelona: Quaderns Crema. 316 p. ISBN 84-7727-274-3.

El llibre del qual ara volem donar notícia és el fruit de molts anys d'apropament, familiaritat i estudi de l'obra de Catul per part d'Antoni Seva, professor de Filologia Llatina a la UPF. Podríem dir, sense equivocar-nos, que la mostra millor d'aquesta feina, pensant en un «públic» estrictament filològic, en fou l'edició i traducció amb notes per a la Fundació Bernat Metge, de Barcelona, 1990. El llibre que ara tenim a les mans és, podríem dir-ho en termes enològics, el retrogust d'aquella obra de 1990: aquell darrer sentiment que ens va proporcionar una copa de bon vi (el de 1990) es materialitza en una nota al paladar, que amplia i aprofundeix el que vam tastar (ara, el de 1999). Aquest llibre és fruit del repòs del text i de les traduccions a la bodega, recull la feina feta en aquell moment (revisió i finalització d'allò

que Josep Vergés havia deixat inacabat per culpa del fat cruel) i en corregeix, modifica i elimina tot allò que al traductor no li fa la peça nou anys després (p. 57-58 de la introducció).

Ens importa remarcar això pel que ampliarem una mica més endavant: el text llatí base per a la present traducció és el mateix de 1990, mentre que la traducció és revisada, sense, però, buscar una «versió fàcil de Catul». La principal característica és, doncs, superar la barrera, saltar la cleda que imposa un llibre pensat per a especialistes (el de 1990) i oferir un treball que, sense defugir cap dels grans temes de la crítica catuliana (la introducció n'és una bona mostra), pugui ser accessible a un públic més extens, senzillament interessat en la poesia d'un dels més importants autors de la literatura llatina.